

RECENZÍÓ

A rendetlenség terjedése¹

BALÁZS ANDRÁS²

Az alábbiakban Kees Keizer, Siegwart Lindenberg és Linda Steg „*The Spreading of Disorder*” (A rendetlenség terjedése) című kutatásának legfontosabb eredményeit igyekszem összefoglalni, reflektálva a tanulmány „zéró tolerancia” típusú büntetőpolitikákra vonatkozó tanulságaira. Recenzióm végén a vizsgálat alapjául szolgáló törött ablakok elméletével (broken windows theory) kapcsolatos néhány szakmai fenntartást szeretnék ismertetni.

A kutatás tárgya

A Science nevű tekintélyes tudományos folyóiratban megjelent tanulmány alapját képező vizsgálat arra a kérdésre keresi a választ, hogy a törött ablakok elméletében megfogalmazott törvényszerűségek bizonyíthatóak-e empirikus módon. A rendetlen környezet, illetve mások látható normaszértése valóban további kihágásokra ösztönzi-e az embereket. A kutatók hat különböző terepkísérlettel kívánták tesztelni a népszerű elmélet gyakorlati megvalósulását, illetve a normaszértések megsokszorozódása mögött álló szociálpszichológiai folyamatokat.

A *törött ablakok elméletét* két társadalomtudós, James Q. Wilson és George L. Kelling fogalmazta meg a nyolcvanas évek elején (Kelling – Wilson 1982). Ebben a cikkben a szerzők mellett érvelnek, hogy a normaszegző magatartásokra érkező társadalmi válaszreakció hiánya növeli a normaszértő magatartás legitimitását, valamint a súlyosabb bűncselekmények terjedéséhez is vezethet.

Elméletük leírásához egy egyszerű hasonlatot használtak: amennyiben egy városrészben a betört ablakokat nem javítják ki, azok látványa azt az üzenetet közvetíti, hogy bárki szabadon megszegheti a szabályokat, akár súlyosabb módon is, mint az egyszerű vandalizmus. Ha viszont a betört ablakot azonnal kijavítják, akkor ennek az a társadalmi jelentése, hogy a közösség éberren őrökdi a közös normák felett.

¹ Kees Keizer – Siegwart Lindenberg – Linda Steg (2008): *The Spreading of Disorder*, Science, Vol 322. <https://www.influenceatwork.com/wp-content/uploads/2012/02/BrokenWindowsArticle.pdf> (Utolsó letöltés: 2018.05.13)

² Tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet.

RECENZÍÓ

Bár Wilson és Kelling hipotézisét New York polgármestere és rendőrfőkapitánya a 90-es évek közepén az ún. „Életminőség kampány” (Quality of life campaign) keretében a gyakorlatban is alkalmazta, a kedvezően alakuló bűnözési statisztikák és a közrendvédelmi program összefüggéseit nem sikerült kétséget kizáróan bizonyítani.

A kísérletek eredményei

A kutatók a hat kontrollált terepkísérlet során elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy a megfelelő magatartásra felszólító (injunctive) norma és a mások magatartásáról informáló (descriptive) norma konfliktusa milyen mértékben befolyásolja a cselekvőket. Egyszerűbben fogalmazva azt a kérdést tették fel, hogy abban az esetben, ha a definiált tiltást a környezet nagyobb része nem veszi figyelembe, miként változik meg a többi cselekvő szabályhoz való viszonya. A közös szabályok mások általi felrúgása növeli-e az egyén hedonista vagy haszonmaximalizáló ambícióját. A következő kísérletek a fenti felvetések mellett arra is választ igyekeztek találni, hogy a párhuzamos normasértések és az egyszerre fennálló rendezetlenség (disorder) növeli-e a vizsgálati alanyok normaszegő hajlamát. A kutatás tanulságainak levonása előtt röviden összefoglalom az egyes kísérletek eredményeit:

1. „Kerékpár parkoló kísérlet”

Az első kísérlet során egy szupermarket kerékpár parkolójában egy „szemetelni tilos” táblát helyeztek először egy tiszta falfelületre, majd egy öszszegraffitizett falra. A kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy az ott parkoló biciklikre ragasztott szórólapokat a tiszta és a graffitis környezetben milyen arányban dobják el. A nem graffitis esetben 33% hagyta figyelmen kívül a tiltó tábla rendelkezését, míg a graffitis fal esetén a szemetelők aránya 69%-ra növekedett.

2. „Kerítés kísérlet”

A következő kísérlet során egy gépjármű parkoló kerítésén tátongó lyuk mellett két tiltó jelzést helyeztek el. Az egyik arra szólított fel, hogy tilos a lyukon belépni, a másik pedig a biciklik kerítéshez rögzítését tiltotta. A kutatók azt vizsgálták, hogy egy, a tilalom ellenére a kerítéshez láncolt kerékpár mennyiben befolyásolja a másik szabály betartását. A kísérlet során arra jutottak, hogy a tiltás ellenére leláncolt bicikli jelenlétében az arra járók 82%-a bújta át a kerítésen, míg a bicikli leláncolása hiányában csupán 27% sértette meg az átkelést tiltó normát.

RECENZÍÓ

3. „Bevásárlókocsi kísérlet”

Ebben a kísérletben azt vizsgálták, hogy a szupermarket gépjármű parkolójában a kocsik szélvédőjére ragasztott szórólapokat többen dobják-e el abban az esetben, hogyha a bevásárlókocsik a felszólításnak megfelelően vissza vannak tolvá a helyükre, mintha széthagyva állnának a parkoló területén. A kísérlet eredménye szerint visszatolt bevásárló kocsik esetén az arra járók csupán 30%-a dobta el a szórólapot, míg a rendezetlenül hagyott bevásárló kocsik környezetében 58% szemetelt.

4. „Pályaudvar kísérlet”

Ebben az esetben a kutatók nem egy magán tiltást, hanem egy közismert törvényi szabályozást választottak a kísérlet kontextusául. Hollandiában szilveszter éjszakáját leszámítva az év többi napján tűzijáték, illetve petárda tilalom van érvényben. A vizsgálat arra vonatkozott, hogy egy pályaudvar bicikli parkolójában a kerékpárokra ragasztott szórólapokat a tiltott petárdázás hangjának hatására többen dobják-e el, mint nyugodt környezetben. A kísérlet eredményeként megállapították, hogy hallható petárda hang esetén a kísérlet alanyainak 80%-a szemetelt, míg zajhatás hiányában csupán az emberek 52%-a dobta el a kerékpárokra helyezett szórólapot.

5. „Boríték kísérlet I.”

Az ötödik kísérlet során ismét egy büntetőjogi tényállás szolgált a vizsgálat kereteként. A kutatók egy átlátszó borítékban található 5 eurós bankjegyet helyeztek el egy postaládában úgy, hogy tartalma felismerhető legyen. A kérdés pedig arra irányult, hogy összegraffitizett, illetve szemetes környezetben többen tulajdonítják-e el a borítékot, mint tiszta, rendezett viszonyok között. A vizsgálat eredménye rámutatott, hogy graffiti és szemet hiányában csupán az emberek 13%-a lopta el a borítékot, míg graffitis és szemetes környezetben ugyanezt 27% tette meg.

6. „Boríték kísérlet II.”

Az 5. számú kísérlet folytatásaként a graffitis és a szemetes környezet önálló befolyásoló erejét próbálták megvizsgálni. Graffiti-mentes környezetben 13% vitte el a borítékot, míg szemetes lépcsőházban 25% lopta el a pénzt. A többféle rendezetlenség egyidejű jelenléte tehát tovább erősíti a normasértő magatartást, mint azok önállóan.

RECENZÍÓ

A kutatás tanulságai

Keizer, Lindenberg, Steg és munkatársaik kutatása nem csupán alátámasztani látszik a törött ablakok elméletében megfogalmazott hipotézist, hanem árnyalja is az eredeti felvetést. A kutatás tanulságai szerint az egyik típusú rendezetlenség (disorder) látható jelenléte valóban hozzájárul a másik típusú normasértés elkövetéséhez.

Ezek a kihágások azonban nem csupán a szociális normák figyelmen kívül hagyását eredményezik, hanem kiterjednek a közösségi együttélés formális szabályainak megsértésére is. A szabályszegés látható jelenléte épp úgy ösztönzőleg hat a privát előírásokra (pl. üzletközpont, parkoló stb. tiltó táblája), mint a jogszabályi tiltások (pl. lopás büntetőjogi tényállása) megsértésére.

Ennek megfelelően a szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy a közösségi normák megszegésének korai felismerése és a hatékony beavatkozás kulcsfontosságú a terjedés megfékezése érdekében. Sőt, az 5. és a 6. számú kísérlet³eredményének szellemében kijelenthető, hogy „kiterjedt rendezetlenség” esetében nem elégséges csupán „a törött ablakokat” rendbe hozni, hanem hathatós beavatkozással az összes nem megfelelő környezeti tényezőt egyszerre szükséges korrigálni.

Néhány kritikai észrevétel

Az ismertetett vizsgálat meggyőző eredményekkel zárult, ám az elmélet az elszegényedő városrészek nehézségeinek kezelésére csak korlátozottan alkalmas. A „törött ablakok elmélete” és az abból kifejlődő „zéró tolerancia” típusú rendészeti politikák fő vonzereje abban rejlik, hogy azonnali eredményeket ígér a bűnözés visszaszorítására (Sárosi 2008). A középosztály érdekeihez igazított modellel azonban óvatosan kell bánni. A zéró tolerancia közvetlenül reflektál a média és az általa formált közvélemény olykor elnagyolt és előítéletes igényeire. A valós problémák orvoslása helyett látványos rendészeti akciókkal és intenzív rendőri jelenléttel garantálja a lakosság szubjektív biztonságérzetét.

A rendészeti intézkedések célkeresztjébe kerülő marginalizált csoportok helyzete a középosztálynak szánt „hangulatjavító intézkedésekkel” nem változik érdemben. Ez a megközelítés gyakran a bűnözőkről kialakított előítéleteknek leginkább megfelelő személyeket számúzi a nyilvános terekből (Sárosi 2008). A hajléktalanságot, szerfüggőket, szexmunkásokat és az etnikai kisebbségekhez tartozó fiatalokat a segítség valós lehetősége nélkül kényszeríti rejtőzködésre. A normakövetési hajlandóságot látszólag megerősíti, ám a mögöttes okokat elfedi, a szociális gondokat más kerületekbe exportálja.

³ A borítékban található pénz ellopását többen kísérlik meg, ha a boríték kihelyezése szemetes és graffitis környezetben történik, mintha csak az egyik zavaró tényező állna fenn.

RECENZIO

Bár az agresszív rendőri fellépés bizonyos bűncselekménytípusok esetén visszatartó erővel bír, a komolyabb jogsértéseket csekély mértékben befolyásolja. A közrendzavarások előfordulása és a súlyosabb bűncselekmények számának alakulása között nem mutatható ki kauzális kapcsolat (Harcourt 2001, Sampson – Raudenbush 1999). A vandalizmus és a garázdaság megvalósítói nem feltétlenül azonosak a rablások és betörések professzionális elkövetőivel.

A „törött ablakok elméletének” legnagyobb veszélye, hogy tudományos háttérrel és meggyőzőnek tűnő empirikus bizonyítékokat vonultat fel az állami beavatkozás határainak kitolásához. Eközben azonban leveszi a döntéshozók válláról a szociális gondoskodás és a strukturális problémák megoldásával kapcsolatos terhet. A rendteremtés ígéretével fellépő politika szélsőséges esetben az élhetőbb környezet létrehozása helyett a szegénység és kirekesztettség stigmatizálásához vezethet.

Irodalom

- Kelling, G. L. – Wilson, J. Q. (1982): Broken windows: the police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly*. http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/brokenwindows/4465/?single_page=true (Utolsó letöltés: 2018.01.06)
- Harcourt, B. (2001): *Illusion of Order: The false promise of broken windows policing*. Cambridge, Harvard University Press
- Robert, J. S. – Stephen, W. R. (1999): Systematic Social Observation Of Public Spaces: A New Look at Disorder in Urban Neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105, 603–651. https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226951/sampson_systematicsocialobservation.pdf?sequence=2 (Utolsó letöltés: 2018.05.13.)
- Sárosi, P. (2008): „Zéró tolerancia”. Veszélyes illúziók a rend fenntartásáról. *Beszélő*, 13. évf., 3. sz. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/zero-tolerancia> (Utolsó letöltés: 2018.05.13.)